

ПРАВНИ СУБЈЕКТИВИТЕТ ОСНОВНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА УДРУЖЕНОГ РАДА И ЈЕДИНСТВО ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ТРЖИШТА

Дискусија коју смо водили поводом Нацрта устава СФРЈ покренула је низ питања која се нужно намећу и у дискусији поводом Нацрта устава СР Србије. Разлог лежи добрим делом у томе што је одређен број одредби у целини преузет у Нацрт устава СР Србије из Нацрта савезног устава. У садашњем излагању не бих желео да поновим претходно вођену дискусију. Отуда, ја ћу се задржати само на неким питањима која нису била предмет нашег ранијег разговора. Задржаћу се на питањима која заслужују продубљенију анализу, било да она проистиче из новина која предложена решења представљају, било да то налаже друштвено политички значај који она имају за наше радне људе и, шире, за целу нашу заједницу.

Правни субјективитет основних организација удруженог рада. — Својство правног лица основне организације удруженог рада утврђује, на посредан начин, одредба чл. 25. и одредба става 1, чл. 26. Нацрта устава СР Србије. Текстови ових одредби идентични су текстовима одредби чл. 24. и чл. 25. став 1, Нацрта савезног устава. Према њима основне организације удруженог рада сврстане су у ред друштвено-правних лица. На непосредан начин својство правног лица признаје се основној организацији удруженог рада и одредбом члана 48. оба Нацрта устава. Текст ових одредби је истоветан. Према овом тексту, основне организације удруженог рада јесу правна лица. У тексту стоји: „правна су лица са правима и обавезама и одговорношћу који им припадају на основу устава, уставног закона покрајине, закона и самоуправног споразума о удруживању”. Пре доношења нацрта оба устава, својство правног лица основне организације удруженог рада било је утврђено на изричит начин одредбом члана 2. Закона о конституисању и упису у судски регистар организација удруженог рада. Овим Законом окончана је дискусија која се одвијала пре доношења Уставних амандмана од XX до XLII и која се настала и после њиховог доношења, а уследила је због нејасноће текста Амандмана XXI, који се односи на ову материју.

Сада је од интереса за правну теорију то да објасни шта ови текстови доносе ново у општој теорији правних лица. Затим, од значаја је за овај моменат и питање да ли је Нацрт устава СР Србије могао и је ли требало да оде даље од Нацрта савезног устава и већ поменутог Закона о конституисању.

Из текста одредбе члана 48. оба Нацрта произилази да се „права и обавезе и одговорност“ основних организација удруженог рада утврђују уставом, уставним законом покрајине, законом и самоуправним споразумом. Ово се истовремено односи и на „њихове радне организације и друге организације удруженог рада“, дакле и на предузећа у чијем су саставу односно која су настала удруживањем основних организација удруженог рада. Са правнотеоријског становишта овакво решење значи да основне организације удруженог рада, као нови тип правних лица у нашем праву, стичу правну способност коју су предузећа имала у односу на друштвена средства и доходак, а да своју пословну способност саме одређују самоуправним споразумом о удруживању у предузеће као сложену организацију удруженог рада. То значи да ову способност саме ограничавају преносећи на предузеће одређена права уступању према трећим лицима. Предузећа, као правна лица, мењају своју досадашњу правну природу и постају удружења правних лица — основних организација удруженог рада. Отуда, имовину, на којој предузећа заснивају своја права и обавезе према трећим лицима, иста добијају од основних организација удруженог рада. Ова се имовина само условно, према трећим лицима јавља као самостална имовина правног субјекта. У унутрашњим односима она остаје, опредељено на делове, увек имовина основних организација, како у свом пренетом делу, тј. делу који је удружен на нивоу предузећа тако и у делу увећаном пословањем предузећа. У овом погледу предузећа ће се међу собом разликовати у погледу обима имовине која је удружена у њима као и у томе да ли постоји или не субвенциона или солидарна одговорност основних организација удруженог рада за обавезе предузећа. Међутим, ипак остају разлике у погледу обима средстава која стоје иза обавеза предузећа, разлике врло важне за пословне односе са трећим лицима, али разлике које неће доводити до битније правне разлике између појединих предузећа, сем што ће пракса, ради лакшег распознавања, вероватно искристалисати, слично трговачким друштвима, предузећа са потпуном, ограниченом или субвенционам одговорношћу. Са друге стране, у погледу пословне способности уступању према трећим лицима, обим па чак и постојање пословне способности за закључење правних послова, зависиће претежно, а за већину предузећа и искључиво, од самоуправног споразума основних организација удруженог рада о удруживању у предузеће. То значи да се може десити да имамо предузећа која неће уопште ни имати правоступања према трећим лицима, у основној делатности, ако основне организације задрже то право у целини, преносећи на предузеће само послове координације и заједничког планирања до случаја да све основне организације искључиво послужу само преко предузећа као њиховог заступника или комисионара. Између ове две хипотетичне крајности могућ је низ, за сада и тешко замисливих, комбинација. Сигурно је да ће из овакве праксе, која ће се неминуовно развити, проистећи и правнотеоријски проблеми у односу на правну природу предузећа. Ту ће бити тешко дати јединствени одговор, а вероватно ћемо бити присутни и процесу развоја различитих типова правних лица у овој области.

Друго питање које се може поставити у вези са правним субјектитетом основних организација јесте, да ли је Нацрт републичког устава

могао и да ли је требало да оде даље од Нацрта савезног устава у одредбама које регулишу ово питање? Нацрт савезног устава јасно је дао знања да републички уставни могу отићи и даље, подразумевајући и уставни закон покрајине. Остављајући по страни вероватноћу да ће, како савезни тако и републички прописи отићи даље у моделирању посебних типова правне личности радних организација у специфичним областима као што су осигурање и банкарство, може се поставити питање да ли је требало да Нацрт нашег републичког устава оде даље у ближе одређивању и дистанцирању правног субјективитета основне организације удруженог рада у односу на правни субјективитет предузећа као удружења основних организација. Предузећа се, чини нам се, убудуће јављају као непотпуна правна лица или непотпуно развијена правна лица, слично јавним и командитним трговачким друштвима немачког права, или као облик правних лица слично акционарским друштвима, друштвима са ограниченом одговорношћу и командитном друштву на акције, зависно од самоуправног споразума. Можда би ову начелну дискусију требало, наравно на начин који одговара природи наших друштвених односа, дати. Но, ако је ово тешко одређено дати у уставу, полазне основе би могле бити ближе дате у њему и закону. Налазимо да би било корисно ако би Нацрт устава ипак ближе одредио основна права основне заједнице удруженог рада. Нацрт, наиме, говори о „неотуђивим правима радника“, о „праву радника да удруже свој рад“ и о „праву на резултате рада“. Сва ова права радници остварују само удружени, када се ради вршења ових права у односу на друштвена средства за производњу и удружују, што је и доминантни облик за наше друштвено уређење. У односу на друге правне субјекте ова права се јављају као права основне организације удруженог рада. Јасно дефинисање ових права допринело би јаснијем одређивању основних организација удруженог рада, правне и пословне способности ових, за нас нових, правних лица. Та „основна права“ *implicit* су дата у врло детаљном обрађивању неотуђивих права радника на више места у оба Нацрта устава. Међутим, када су у питању основна права основне организације удруженог рада, уместо тога, дата нам је једна врло уопштена одредба која упућује на друге текстове (закон и самоуправне споразуме) и која, истини за вољу, непотребно додаје да су основне организације удруженог рада правна лица „...са одговорношћу која им припадају...“ јер је та одговорност већ обухваћена односно проистиче из права и обавеза које се утврђују уставом, законом и самоуправним споразумом. Због тога је у том погледу текст члана 2. Закона о конституисању коректнији од овог који се предлаже у Нацрту устава.

Јединство југословенског тржишта. — Друго питање, које смо издвојили као питање које заслужује посебну пажњу, јесте начин регулисања јединства југословенског тржишта у Нацртима оба устава. Ово питање није до сада у дискусијама дотицано. Нацрт устава СФРЈ, у делу о односима у федерацији, утврђујући у одредби члана 229. основе јединства југословенског тржишта, предвиђа да се савезним законом утврђују услови размене производа и услуга и услови пословања са иностранством (став 4), а у одредби члана 231. истиче начело да организације удруженог рада послују слободно и равноправно на целој територији

СФРЈ, у складу са прописима који важе за целу земљу и „другим прописима који важе у месту њиховог пословања“. Из овога произилази да Нацрт савезног устава даје изричито у надлежност савезног законодавства регулисање спољнотрговинског промета, док у унутрашњем промету предвиђа двојне оквири, оне који су утврђени општим, савезним прописима и оне који се утврђују односно који важе у месту пословања. Нацрт устава СР Србије сврстао је ову материју у одељак о друштвеном уређењу, посвећујући јој тачку 9. под називом „Обезбеђивање јединства југословенског тржишта у СФРЈ“. У одредби члана 83. овог поглавља утврђује се да организације удруженог рада послују на целој територији СР Србије сходно и у складу са прописима који важе у месту њиховог пословања. Остављајући, за сада, по страни нејасноћу у оба текста, упадљива је разлика да Нацрт савезног устава говори о оквирима које дају општи, дакле савезни прописи и о прописима који важе у месту њиховог пословања, док Нацрт републичког устава говори само о овим другим прописима и само о подручју Србије. Очигледно је да се у Нацрту устава СР Србије претпостављало да важе општи оквири које даје Савезни устав те је намера била да се само додатно утврде оквири за пословање на подручју СР Србије. Међутим, разлика у тексту може да доведе до забуне. Из разлике текста могло би проистећи да за пословање на територији СР Србије важе прописи места пословања, а да изван републике важе општи оквири. Друго, ван сумње је свакако да и за пословање унутар СР Србије, дакле, и за оне основне организације које не прелазе по свом кругу пословања територију Републике, важе и општи прописи, дакле, савезни прописи. Отуда, Устав СР Србије би ту чињеницу, без обзира што је већ садржана у Савезном уставу, морао поново да утврди и тиме изрази своју сагласност у погледу јединства тржишта, јер југословенско тржиште и није друго до збир тржишта република и покрајина, те ове треба својим законодавством, почевши са уставом, да то потврде. Не видимо зашто је то важније учинити за радне људе, као појединце, као што је урађено у ставу првом члана 80. Нацрта устава СР Србије, но што би то било за основне организације удруженог рада преко којих претежни део радника искључиво остварује ово своје право. Друга нејасноћа проистиче из текста који гласи „прописа који важе у месту њиховог пословања“. Да ли се под појмом места пословања подразумева место у којем се одвија сваки поједини посао или се подразумева седиште основне организације удруженог рада? Друго, и сам израз „послују“ нејасан је за ову прилику. Да ли је у питању пословање у смислу делатности или пословање у смислу конкретног привредног посла? Јасније одређивање овог појма је нужно да би се избегао супротан ефекат, да не би дошло до разбијања јединства тржишта. Поставимо питање који су проблеми који могу настати у пракси у вези са овим? У погледу спољнотрговинског промета јасно је да оба Нацрта устава предвиђају да се савезним прописима јединствено регулишу услови размене производа и услуга као и услови пословања организација удруженог рада са иностранством (став 4, члана 229. Нацрта савезног устава и став 2, члана 81. Нацрта републичког устава). У погледу, пак, унутрашњег тржишта треба имати посебно у виду разликовање услова промета робе и услуга од

услова пословања. У погледу услова промета оба Нацрта предвиђају да се они могу прописати законом (став 2, члана 229. Нацрта савезног устава и став 1, члана 81. Нацрта републичког устава). Значи, на територији сваке републике важиће савезни прописи и прописи републике за све организације удруженог рада подједнако, без обзира где им је седиште. То даље значи да ови прописи неће бити у међусобној супротности и да ће републике предвиђати допунске услове због својих специфичних интереса. Законодавство из области облигација предвиђено је за савезну законодавну делатност. Међутим, одредбе о пословању, дате у оба Нацрта, дају места различитом тумачењу. Из чињенице да Нацрт савезног устава помиње опште прописе и прописе места пословања, а да Нацрт републичког устава предвиђа само прописе места пословања, може проистећи тумачење да ће привредне организације односно организације удруженог рада, поред општих услова за вршење њихове делатности, које предвиђају савезни прописи, морати, да би пословале и на територији неке друге републике, испуњавати, поред услова њиховог седишта и услове који се за ту делатност предвиђају у другој републици на чијој територији желе да послују. Ово ће се питање појавити при отварању пословних јединица на територији друге републике. У условима различите привредне развијености појединих република, па чак и покрајина у оквиру република, услови за пословање у појединим делатностима се могу осетно разликовати. Ово нарочито важи за организације удруженог рада које обављају делатност за коју се тражи испуњење неког имовинског цензуса (почетна средства, почетне резерве, итд.). Ово се односи, пре свега, на такозване новчане организације, банке и осигуравајуће заводе. Висок цензус у једној републици могао би да онемогући приступ ових организација из друге републике. Уз постојање већ сада присутне релативне затворености новчаног тржишта у републичка па и ужа подручја, недовољна јасност текста Устава могла би да допринесе јачању ове појаве. Свакако да би каснија интервенција уставног суда ове појаве отклонила, но то не умањује потребу да се нејасноће већ сада уклоне. Сматрамо да би већ сада уставни, како савезни тако и републички уставни, па према томе и Устав СР Србије, морали јасно да истакну начело да организације удруженог рада послују и обављају промет под јединственим условима на целом подручју Југославије односно на јединственом југословенском тржишту. Оно што републике и покрајине могу посебно регулисати, то су услови промета робе на појединим подручјима, али за све организације удруженог рада на једнак начин. То треба јасно рећи. Друго, требало би јасно истаћи да у погледу испуњавања услова за обављање делатности (статусни услови) свака организација удруженог рада, да би пословала на целом југословенском тржишту, треба да испуни само услове који се захтевају у месту где је њено седиште. Другим речима, организација удруженог рада која испуни услове за оснивање и пословање у свом седишту може да послује на територији читаве Југославије односно на целом југословенском тржишту, без обзира који су услови пословања (услови за оснивање и обављање делатности — статусни услови) односно обављања те делатности у другим подручјима. Ствар је, пак, трећих лица, односно пословних партнера да, полазећи од својих интереса, оцењују са којом

ће организацијом склопити посао имајући у виду евентуалне посебне услове оснивања с обзиром на седиште те организације. Само тако се може обезбедити јединство југословенског тржишта посматрано са становишта организација удруженог рада које су на њему у међусобној конкуренцији.

Ограничењем наше дискусије на два, по нашем мишљењу, значајна питања која нису у досадашњој дискусији нашла места, или не бар дсвољно, далеко смо од тога да исцрпимо сва таква питања која се могу поставити у вези са Нацртом устава. Избор смо свакако извршили полазећи и од нашег интересовања за поједина питања, и органичили на два питања имајући у виду и уобичајено време трајања оваквих дискусија.

Др Владимир Јовановић